

NHÓM TRẺ VUI CHƠI TẠI CỘNG ĐỒNG - MÔ HÌNH KHUYẾN KHÍCH TRẺ DƯỚI 3 TUỔI Ở VÙNG KHÓ KHĂN HỌC TẬP VÀ PHÁT TRIỂN SỚM

Bùi Thị Lâm - Trường Đại học Sư phạm Hà Nội
Lê Thị Bích Hạnh - Tổ chức Plan International Việt Nam

Ngày nhận bài: 06/01/2017; ngày sửa chữa: 17/01/2017; ngày duyệt đăng: 23/01/2017.

Abstract: The Child Play Group is one of the innovative modalities that Plan International Vietnam created to support for children and parents in disadvantaged areas of Viet Nam to stimulate early learning and development of children under three years old. According to the review of the modality, this is appropriate model to the remote mountainous districts and communes in Vietnam and this model also contributed to solving the difficulties and challenges of care and education for children under three years old. The modality of Child Play Group contributed into improvement of children's development level, especially in the domain of language development. On the other hand, this modality has created positive change of parents and community in their knowledge, perception, attitude and practice of early childhood care and development.

Keywords: Early childhood care and development, the modality of the Child Play Group, children under three years old.

1. Mở đầu

Chăm sóc - giáo dục (CS-GD) tốt cho trẻ em ngay trong những năm đầu đời có ý nghĩa vô cùng quan trọng đối với sự phát triển sau này của trẻ. Khuyến khích trẻ học tập, giáo dục (GD) phát triển sớm cho trẻ em, đặc biệt là trẻ dưới 3 tuổi, sẽ thúc đẩy nhanh sự phát triển của trẻ, chuẩn bị cho trẻ những nền tảng để vào học mẫu giáo và học tập có kết quả ở các bậc học phổ thông. Tuy nhiên, vấn đề này là một thách thức đối với CS-GD trẻ em lứa tuổi mầm non ở các vùng khó khăn, vùng có nhiều trẻ em dân tộc thiểu số của Việt Nam (do thiếu nguồn lực cho GD trẻ lứa tuổi nhà trẻ, trình độ cha mẹ hạn chế, thiếu kiến thức, thời gian và sự quan tâm đến trẻ cũng như hạn chế tiếp cận với các nguồn thông tin hay các hỗ trợ cần thiết để chăm sóc trẻ thơ). Điều này đã ảnh hưởng đến việc tạo môi trường thuận lợi, kích thích trẻ học tập và phát triển sớm, tạo ra những bất lợi trong sự phát triển của trẻ em.

Chăm sóc và phát triển trẻ thơ tại các vùng dân tộc thiểu số là một trong 3 chương trình quốc gia của tổ chức Plan International Việt Nam giai đoạn 2011-2016. Hiện nay, chương trình chăm sóc, phát triển trẻ thơ đang được triển khai thực hiện tại 85 xã của 9 tỉnh miền Bắc và miền Trung Việt Nam.

Nhóm trẻ vui chơi (NTVC) dưới 3 tuổi tại cộng đồng là một trong những mô hình sáng kiến của Tổ chức Plan International Việt Nam nhằm thực hiện chương trình quốc gia về chăm sóc phát triển trẻ thơ. Mô hình này

đang được triển khai thực hiện từ năm 2011 tại 8 tỉnh: Hà Giang, Thái Nguyên, Phú Thọ, Bắc Giang, Quảng Trị, Quảng Ngãi, Kon Tum, và Gia Lai. Đến tháng 6/2016, tổ chức Plan International Việt Nam đã thành lập được 162 NTVC, với sự tham gia của 3.604 cha mẹ/người chăm sóc (NCS) và 3.764 trẻ tại 162 thôn/làng tại 8 tỉnh nói trên. Các NTVC được xem là sự hỗ trợ quan trọng cho trẻ và cha mẹ/NCS trẻ tại những vùng khó khăn, nơi trẻ em từ 0-3 tuổi bị hạn chế cơ hội tiếp cận GD nhà trẻ hoặc ít được tham gia các sân chơi khuyến khích sự phát triển toàn diện dành cho trẻ nhỏ.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Mô hình nhóm trẻ vui chơi tại cộng đồng của Tổ chức Plan International Việt Nam

NTVC tại cộng đồng là nhóm trẻ em từ 0-3 tuổi cùng cha mẹ/NCS, sống tại cùng 1 địa bàn thôn/bản hoặc cụm thôn/bản tập hợp cùng nhau tại một địa điểm để vui chơi cùng nhau. Nhóm họp dưới sự quản lý và điều hành của tình nguyện viên thôn bản. Mỗi nhóm sẽ có 2-3 tình nguyện viên do thôn bản lựa chọn dựa trên các tiêu chí được tổ chức Plan International Việt Nam gợi ý. Tình nguyện viên có thể là lãnh đạo thôn, cán bộ đoàn thể (phụ nữ, thanh niên, y tế, dân số...) hoặc do cha mẹ tự nguyện.

Mỗi nhóm có từ 10-20 thành viên. Nhóm thường họp theo định kì (hàng tuần hoặc 2 tuần/lần, tùy theo điều kiện thực tế). Địa điểm họp có thể là nhà văn hóa thôn, nhà cộng đồng, lớp mầm non, hoặc nhà dân.

Mục tiêu của NTVC là giúp trẻ mạnh dạn hơn khi được giao lưu, chơi cùng các bạn và người lớn. Trẻ có cơ hội phát triển các lĩnh vực và học hỏi những điều mới, đặc biệt là học nói, mở rộng vốn từ, tạo cơ hội học tập và tham gia cho những trẻ chưa có điều kiện đến trường.

Ngoài ra, NTVC cũng có mục tiêu giúp cho cha mẹ/NCS có cơ hội giao tiếp và chia sẻ kinh nghiệm về CS-GD trẻ phù hợp; nâng cao kĩ năng (KN) tương tác, gần gũi trong CS-GD và bảo vệ trẻ em trong gia đình và cộng đồng; đóng góp ý kiến với các tổ chức/ban ngành liên quan (lãnh đạo xã; phụ nữ, y tế, trường học...) để nâng cao chất lượng dịch vụ cho trẻ em cũng như duy trì và phát triển NTVC tại cộng đồng.

NTVC được thành lập và hoạt động dựa trên những nguyên tắc lấy trẻ làm trung tâm; xây dựng mô hình dễ tiếp cận, chi phí thấp thông qua lòng ghép, chia sẻ và huy động nguồn lực; khai thác và khuyến khích thực hành tích cực vốn có ở địa phương; tăng cường sự tham gia (cộng đồng, gia đình, trẻ em); phát huy vai trò làm chủ của cộng đồng; tôn trọng, phát huy kiến thức, văn hoá địa phương; địa phương chủ động nhân rộng mô hình/bài học đã thực hiện và hợp tác xây dựng mô hình/bài học mới.

NTVC hoạt động như là điểm vui chơi học tập để trẻ và cha mẹ cùng vui chơi, chia sẻ kinh nghiệm tốt về cách CS-GD trẻ theo truyền thống tại địa phương, tạo cơ hội cho cha mẹ đề xuất và thực hiện các sáng kiến cộng đồng vì trẻ thơ, dễ dàng tiếp cận dịch vụ chăm sóc phát triển trẻ thơ như học tập, chăm sóc sức khỏe, dinh dưỡng, vệ sinh, nước sạch... Hội Phụ nữ là đối tác chính tổ chức quản lý NTVC và đối tác tham gia hỗ trợ gồm chính quyền địa phương và các ban ngành liên quan như y tế, GD, bảo vệ trẻ em...

Hiện nay, tổ chức Plan International Việt Nam đã xây dựng tài liệu hướng dẫn điều hành hợp nhóm của tình nguyện viên, sách tranh về mốc phát triển của trẻ dành cho cha mẹ, sách hướng dẫn làm đồ chơi bằng nguyên vật liệu sẵn có, rẻ tiền cũng như gợi ý các đồ dùng đồ chơi cơ bản cho nhóm vui chơi.

2.2. Hiệu quả của mô hình nhóm trẻ vui chơi đối với trẻ dưới 3 tuổi

Để đánh giá hiệu quả của mô hình NTVC nhằm tạo môi trường khuyến khích học tập, phát triển sớm cho trẻ dưới 3 tuổi tại các vùng triển khai mô hình, tổ chức Plan International Việt Nam đã phối hợp cùng nhóm tư vấn ngoài thực hiện nghiên cứu, đánh giá và tổng kết kinh nghiệm triển khai mô hình.

Kết quả nghiên cứu tại Phú Thọ, Quảng Trị, Gia Lai cho thấy, mục tiêu Mô hình NTVC phù hợp với Chiến lược phát triển GD 2011-2020 của Việt Nam và mục tiêu GD trẻ em lứa tuổi mầm non. Hoạt động của mô hình phù hợp với điều kiện CS-GD trẻ dưới 3 tuổi tại các vùng khó khăn. Mô hình NTVC là một dịch vụ GD tại cộng đồng cho cha mẹ và trẻ 0-3 tuổi, là kênh cung cấp thông tin nhằm hỗ trợ cha mẹ/NCS gia tăng kiến thức, nhận thức và thực hành để trẻ được chăm sóc, phát triển sớm và toàn diện. Nói cách khác, mô hình đã đáp ứng được nhu cầu bức thiết của trẻ, cha mẹ và cộng đồng địa phương, góp phần giải quyết những khó khăn, thách thức mà các địa phương đang phải đối mặt trong CS-GD trẻ từ 0-3 tuổi, phần nào lấp đầy những “khoảng trống” trong GD cho trẻ mà ngành GD tại các vùng khó khăn chưa thể đáp ứng do hạn chế về nguồn lực.

Mô hình NTVC đã có tác động tích cực đến sự phát triển của trẻ em, kiến thức, thái độ và thực hành CS-GD trẻ của cha mẹ và cộng đồng, cụ thể:

2.2.1. Góp phần cải thiện mức độ phát triển của trẻ em

Để đánh giá sự phát triển của trẻ tham gia NTVC, nghiên cứu đánh giá sử dụng Test Denver II và thực hiện trên cả nhóm trẻ tham gia và không tham gia mô hình NTVC trên cùng một địa phương. Những phát hiện trong quá trình đánh giá cho thấy trẻ tham gia mô hình NTVC có sự phát triển tốt hơn nhờ nhận được sự chăm sóc, kích thích từ cha mẹ tại gia đình và các tác động trực tiếp từ tình nguyện viên, cha mẹ và các trẻ em khác khi tham gia sinh hoạt nhóm.

Kết quả đánh giá sự phát triển của trẻ thông qua test Denver II cho thấy trẻ tham gia vào NTVC có sự phát triển tốt hơn trẻ không tham gia, thể hiện: tỉ lệ trẻ tham gia nhóm vui chơi có mức độ phát triển bình thường cao hơn (41,7% so với 31,8%) và tỉ lệ trẻ ở mức độ chậm phát triển thấp hơn so với trẻ không tham gia nhóm vui chơi: 16,7% so với 25% (xem bảng).

Bảng. Kết quả chung về sự phát triển của trẻ em

Các mức độ phát triển	Tham gia NTVC		Không tham gia NTVC	
	Số lượng	%	Số lượng	%
Bình thường *	40	41,7	14	31,8
Nghi ngờ chậm phát triển **	40	41,7	19	43,2

Các mức độ phát triển	Tham gia NTVC		Không tham gia NTVC	
	Số lượng	%	Số lượng	%
Chậm phát triển ***	16	16,7	11	25,0
Tổng số trẻ được đánh giá	96	100%	44	100%

(*) Khi trẻ đạt được tất cả các mốc phát triển tương ứng với độ tuổi.

(**) Khi trẻ có một lĩnh vực có ít nhất 2 mốc phát triển chưa đạt hoặc tại một/ nhiều lĩnh vực có một mốc phát triển chưa đạt.

(***) Ở hai lĩnh vực trong đó mỗi lĩnh vực có ít nhất 2 mốc phát triển chưa đạt hoặc một lĩnh vực có ít nhất 2 mốc chưa đạt và ở lĩnh vực khác có 1 mốc phát triển chưa đạt.

Phân tích sâu từng lĩnh vực phát triển của trẻ cho thấy, ngôn ngữ là lĩnh vực có số trẻ đạt được mức độ phát triển bình thường thấp nhất, kể cả nhóm trẻ có tham gia và không tham gia NTVC. Tuy nhiên, sự chênh lệch giữa nhóm trẻ có tham gia và không tham gia ở lĩnh vực này là rõ ràng nhất: 61,5% trẻ tham gia NTVC có mức độ phát triển ngôn ngữ bình thường, chỉ có 10,4% có mức độ chậm phát triển về ngôn ngữ; trong khi đó chỉ có 45,5% nhóm trẻ không tham gia đạt mức độ bình thường và có tới 18,2% trẻ ở mức độ chậm phát triển về ngôn ngữ. Điều này cho thấy, các tác động của NTVC đã ảnh hưởng đến sự phát triển ngôn ngữ của trẻ và mô hình này đã góp phần đạt được mục tiêu hướng tới là phát triển ngôn ngữ và nhận thức cho trẻ trong độ tuổi 0-3. Mặt khác, các kết quả đánh giá ở lĩnh vực phát triển ngôn ngữ cũng cho thấy, từ 2 tuổi, các mốc phát triển ngôn ngữ của trẻ thường gắn liền với sự phát triển nhận thức, nếu không có sự quan tâm, hướng dẫn của người lớn thì trẻ rất khó để đạt được. Đặc biệt, các mốc liên quan đến gọi tên màu sắc, tên các bộ phận trên cơ thể, tên các con vật trong tranh, hiểu một số tính từ... của trẻ tham gia NTVC đạt được tốt hơn do trẻ được tạo kinh nghiệm khi tiếp xúc với các đồ vật mô phỏng hoặc thay thế như đồ chơi, tranh ảnh trong các buổi sinh hoạt NTVC và các bậc cha mẹ quan tâm hơn khi tạo môi trường tiếp xúc cho trẻ tại gia đình.

Kết quả quan sát cũng cho thấy, những trẻ tham gia sinh hoạt NTVC mạnh dạn, tự tin và hợp tác tốt hơn vì ít sợ người lạ, dễ dàng hòa nhập hơn vào môi trường mới. Khi kiểm tra các KN, hầu hết đều thể hiện làm được hoặc không làm được, rất ít trẻ không hợp tác với người đánh giá. Đặc biệt khi yêu cầu trẻ thực hiện các KN vận động

như ngo nguậy ngón tay cái, xếp hình..., trẻ tỏ ra thích thú và rất dễ dàng bắt chước thực hiện theo. Có được điều này, theo chúng tôi là nhờ quá trình tham gia vào các hoạt động sinh hoạt, trẻ được giao lưu, tiếp xúc với nhiều người, được hướng dẫn các quy tắc khi tiếp xúc với người lớn như chào hỏi, vui đùa. Một số trẻ nhút nhát thì khi có mẹ hoặc bạn khác trong nhóm làm mẫu thì dễ dàng bắt chước theo. Ngược lại, những trẻ không tham gia NTVC thể hiện sự nhút nhát, sợ người lạ, ít hợp tác với người khác hơn.

Sự thay đổi tích cực của trẻ khi tham gia vào NTVC cũng được các bậc cha mẹ, tình nguyện viên đánh giá cao, đặc biệt là sự mạnh dạn, tự tin, hiểu biết nhiều hơn. Quan sát các buổi sinh hoạt NTVC cho thấy, các trẻ dễ dàng tham gia vào các hoạt động được tổ chức, thoải mái, vui vẻ, một số trẻ biết đề nghị người lớn khi muốn lấy đồ chơi hoặc đồ ăn. Các bà mẹ khi được phỏng vấn cũng cho rằng con họ đã có sự thay đổi rất nhiều từ khi tham gia vào NTVC như trẻ mạnh dạn, nhanh nhẹn hơn, có hiểu biết nhiều hơn, thuộc nhiều bài hát, bài thơ hơn, biết chơi cùng các bạn... Một bà mẹ dân tộc Bana cho biết: “Con đã mạnh dạn, vui vẻ hơn rất nhiều khi tham gia vào NTVC, lúc đầu con luôn bám lấy mẹ, bây giờ đã chơi được với các bạn không cần có mẹ”.

Những thay đổi tích cực của trẻ em khi tham gia vào NTVC không chỉ giúp trẻ em phát triển, đạt được các mốc điển hình của độ tuổi mà còn giúp chuẩn bị cho trẻ những nền tảng cần thiết cho việc đi học mẫu giáo. Cha mẹ, tình nguyện viên, đặc biệt là giáo viên mầm non đều nhận thấy và đánh giá cao hiệu quả này của mô hình NTVC. Một giáo viên mầm non cho biết “Trẻ tham gia NTVC như thế này khi đi học mẫu giáo cô sẽ khỏe hơn vì trẻ không quấy khóc vì đã biết nhiều thứ rồi”.

2.2.2. Cha mẹ/người chăm sóc có sự thay đổi tích cực về kiến thức, kỹ năng và thái độ trong chăm sóc - giáo dục trẻ

Cha mẹ trẻ/NCS tham gia NTVC đã có sự thay đổi tích cực trong kiến thức và KN CS-GD trẻ em và tạo môi trường kích thích phát triển cho trẻ. Điều này thể hiện trong cả tự nhận thức của các bậc cha mẹ cũng như nhận xét của các tình nguyện viên và các thành viên trong cộng đồng:

Phần lớn các cha mẹ/NCS được phỏng vấn đều tự nhận thấy họ có những thay đổi tích cực thông qua quá trình tham gia NTVC. Trước hết, những thay đổi mà cha mẹ/NCS trẻ đều nhận thấy là thông qua NTVC cha mẹ/NCS đã biết cách CS-GD cho trẻ, biết được nhiều bài hát, bài thơ, câu chuyện, trò chơi để chơi với con, cháu mình. Ở các vùng thực hiện mô hình, đặc biệt là ở Quảng Trị và Gia Lai, cha mẹ/NCS không có thói quen chơi đùa, kích thích ngôn ngữ, nhận thức cho trẻ, phần lớn trẻ em

tự chơi ở nhà hoặc được cha mẹ mang đi nướng rẫy và tự chơi trong khi người lớn làm việc, hoặc nếu người lớn có tiếp xúc với trẻ cũng chỉ bế, ôm trẻ. Nhờ có sự hướng dẫn ở NTVC, nhiều cha mẹ đã thay đổi thói quen này, một bà mẹ đã chia sẻ: “*Trước đây mình yêu con thì chỉ biết ôm con thôi, giờ thì mình biết phải chơi với con, hát cùng con. Buổi tối mình chơi với con nhiều hơn*”.

Cha mẹ/NCS cũng nhận thức được việc cung cấp các vật liệu, đồ chơi cho trẻ chơi tại gia đình tốt hơn là để trẻ tự tìm được đồ chơi nào thì chơi. Cha mẹ đã mua hoặc tự làm đồ chơi cho con chơi tại gia đình như làm xe bằng chai nước, làm con trâu bằng lá cây. Một số NTVC cha mẹ đã cùng nhau làm đồ chơi để sử dụng trong buổi sinh hoạt nhóm (như ở huyện Đoan Hùng, Phú Thọ.)

Đồ chơi do cha mẹ tham gia NTVC tự làm

Cha mẹ/NCS tham gia NTVC đã có KN tốt hơn trong hướng dẫn, khuyến khích trẻ. Điều này được thể hiện là các bà mẹ đã biết giải thích, động viên hoặc thay đổi cách hướng dẫn để trẻ thực hiện được KN, thay vì chỉ nhắc câu trả lời cho trẻ, thúc giục hoặc quát mắng để yêu cầu trẻ làm. Trong các buổi sinh hoạt NTVC, phần lớn bà mẹ đã hát, đọc thơ, chơi trò chơi cùng trẻ, cha mẹ cũng hiểu biết về trẻ nhiều hơn, họ biết nhiều hơn về những điều trẻ làm được hoặc không làm được. Điều này thể hiện cha mẹ đã quan tâm đến trẻ hơn trong sinh hoạt hàng ngày tại gia đình, biết chăm sóc con để đề phòng các tai nạn có thể xảy ra... Ngược lại, các cha mẹ không tham gia NTVC thể hiện ít biết các thông tin về trẻ, có một số KN khi hỏi cha mẹ thì được trả lời là không biết trẻ đã làm được hay chưa.

Tham gia NTVC cũng giúp cha mẹ/NCS nhận ra rằng muốn trẻ phát triển tốt thì cần được sự CS-GD của gia đình và cha mẹ/NCS phải có trách nhiệm với con, cháu của mình, mạnh dạn chia sẻ hoặc hỏi thông tin từ những người có liên quan trong cộng đồng như cán bộ y tế, phụ nữ... khi họ gặp khó khăn trong CS-GD trẻ.

2.2.3. Nhóm trẻ vui chơi làm gia tăng các dịch vụ chăm sóc phát triển trẻ thơ và sự tham gia của cộng đồng góp phần tạo môi trường kích thích sự phát triển của trẻ

Cộng đồng tại các địa bàn có NTVC đều nhận thấy rằng trước đây việc CS-GD trẻ thơ chỉ được thực hiện tại

gia đình, trường mầm non, trạm y tế và cộng đồng không có bất kỳ dịch vụ nào về CS-GD hoặc hỗ trợ CS-GD trẻ. Chính sự xuất hiện của các mô hình NTVC đã giúp cho cộng đồng, chính quyền địa phương nhận thức được rằng họ có thể đóng góp được cho quá trình chăm sóc phát triển trẻ thơ và chính họ cũng có thể tạo ra các dịch vụ hỗ trợ cho cha mẹ trong CS-GD trẻ em và hỗ trợ sự phát triển của trẻ em.

Mặt khác, mô hình sinh hoạt NTVC đã góp phần tạo môi trường cộng đồng lành mạnh, an toàn, kích thích sự phát triển cho trẻ em. Nhờ tham gia sinh hoạt nhóm, người dân có thời gian và cơ hội cùng giao lưu, cùng chia sẻ kinh nghiệm nuôi dạy trẻ, nhắc nhở nhau và tự thay đổi để tạo tấm gương tốt cho con cháu. Mặt khác, sự tham gia của tình nguyện viên là cán bộ Hội Phụ nữ, giáo viên, y tế thôn... cũng giúp tạo sự gắn kết chặt chẽ giữa các tổ chức này với cộng đồng và phối hợp tốt hơn trong chăm sóc phát triển trẻ thơ.

3. Kết luận

Đáp ứng nhu cầu và nâng cao chất lượng CS-GD trẻ dưới 3 tuổi là một thách thức đối với các địa phương vùng khó khăn của Việt Nam. Hình thành và phát triển các mô hình hỗ trợ CS-GD trẻ dựa vào cộng đồng là hướng đi phù hợp với điều kiện và đặc điểm văn hóa của các vùng khó khăn, góp phần giải quyết những thách thức trong CS-GD trẻ em nói chung, trẻ dưới 3 tuổi nói riêng. Mô hình NTVC dựa vào cộng đồng do tổ chức Plan International Việt Nam xây dựng và triển khai thí điểm đã được đánh giá có nhiều kết quả tích cực, kích thích trẻ học tập, phát triển ngay từ những năm đầu đời. Sáng kiến có thể được tiếp tục nghiên cứu, tổng kết kinh nghiệm và nhân rộng tại các địa bàn khó khăn của Việt Nam.

Tài liệu tham khảo

- [1] Bộ GD-ĐT (2009). *Chương trình giáo dục mầm non*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- [2] Hoàng Thu Hương - Bùi Thị Lâm - Vũ Hoàng Chuyên (2015). *Báo cáo đánh giá mô hình nhóm trẻ vui chơi dựa vào cộng đồng*. Plan International Việt Nam.
- [3] Plan International Việt Nam (2015). *Tài liệu dành cho tình nguyện viên sinh hoạt nhóm trẻ 0-3 tuổi*. NXB Hồng Đức.
- [4] Plan International Việt Nam (2014). *Báo cáo thường niên Chương trình Quốc gia về chăm sóc và phát triển trẻ thơ*.
- [5] Thủ tướng Chính phủ (2012). *Quyết định số 711/QĐ-TTg ngày 13/06/2012 về việc phê duyệt Chiến lược phát triển giáo dục 2011-2020*.